

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ: ДОСВІД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 781.68:781 – 057.085

Марина Петренко, провідний концертмейстер кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування факультету мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ: ДОСВІД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті аналізуються результати констатувального експерименту з вивчення стану сформованості інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музики в процесі концертмейстерської підготовки.

Ключові слова: інтерпретаційні уміння майбутніх учителів музики у процесі концертмейстерської підготовки, діагностування, рівні сформованості, когнітивно-мотиваційний критерій.

Лит. 4.

Постановка проблеми. Наукові розвідки [1; 2; 3] та практичні спостереження дають підстави наголосити, що інтерпретаційна концертмейстерська діяльність майбутніх учителів музики є важливою й невід’ємною часткою їх професійної діяльності, ефективним важелем музично-естетичного розвитку школярів. Успішність її здійснення залежить від умінь, що її забезпечують, а саме – інтерпретаційних умінь. Проте практичне запровадження цього сегмента концертмейстерської підготовки майбутніх учителів музики гальмується браком науково-методичних розробок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що в музично-педагогічній науці розроблені окремі положення щодо змісту концертмейстерської підготовки майбутніх учителів музики. Розвиваючи ідеї корифеїв ансамблевого виконавства (Д. Благого, К. Виноградова, А. Готліба, Р. Давидяна, М. Крючкова, М. Смирнова С. Шендеровича), педагоги-музиканти нашого часу окреслюють шляхи розвитку розподіленої уваги майбутніх учителів музики (В. Пустовіт), здійснюють системний аналіз спільної музично-виконавської діяльності (М. Моїсеєва), обґрунтовують педагогічні умови концертмейстерської підготовки студентів (Ю. Мірлас, Г. Бошук), обґрунтовують методику читання з аркуша (І. Крюкова, М. Савельєв, Т. Захарченко) та добору акомпанементу до мелодії шкільної пісні (І. Одинокова). У той же час проблема формування інтерпретаційних умінь майбутніх учителів музики у процесі концертмейстерської підготовки залишається поза увагою. Тому виникає проблема у проведенні спеціальних досліджень, спрямованих на виявлення реального стану сформованості вищезазначених умінь.

Аналіз характеру ставлення викладачів ВНЗ, вчителів музики і студентів до набуття досліджуваних умінь, визначення та характеристика рівнів сформованості досліджуваних умінь на основі когнітивно-мотиваційного критерію становить **мету цієї статті**.

Виклад основного матеріалу. З ціллю з’ясування правомірності припущення щодо практично-професійної значущості для майбутніх учителів музики досліджуваних умінь було з’ясовано характер ставлення до них викладачів ВНЗ, вчителів музики та студентів. Означеній категорії респондентів були запропоновані наступні запитання: 1) Як Ви вважаєте, вчитель музики повинен володіти інтерпретаційними концертмейстерськими вміннями? 2) Чи відносите Ви сформованість інтерпретаційних концертмейстерських умінь до професійно значимих компетенцій вчителя музики? 3) Наявність яких професійно важливих умінь для вчителя музики Ви вважаєте необхідними для здійснення музично-естетичного виховання школярів?

Аналіз відповідей на запропоновані запитання підтвердив правомірність припущення щодо практично-професійної значущості для майбутніх учителів музики досліджуваних умінь. Респонденти одностайно наголосили на актуальності й необхідності їх набуття майбутніми вчителями музики в контексті завдань музично-естетичного виховання школярів, а серед професійно важливих умінь для вчителя музики першою чергою визначили – виконавські (в тому числі й концертмейстерські), інтерпретаційні, комунікативні та організаторські вміння.

Для отримання об’єктивної інформації щодо визначення та характеристики рівнів сформованості у студентів когнітивно-мотиваційного критерію досліджуваних умінь

СТАН СФОРМОВАНOSTI ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ: ДОСВІД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

аналізувалися мотиваційна спрямованість (наявність інтересу до професії вчителя музики; ступінь розуміння сутності інтерпретаційних умінь у процесі концертмейстерської підготовки; усвідомлення практично-професійної необхідності й наявність бажання набуття цих умінь); здатність здійснювати педагогічно спрямований виконавський аналіз музично-ансамблевих творів для дітей; повнота і дієвість мистецько-професійного тезаурусу.

З метою діагностування наявності інтересу студентів до професії вчителя музики була розроблена анкета щодо виявлення мотивів вибору ними зазначеної професії. Пропонуємо її зміст: 1. Які причини вибору й здобуття Вами професії вчителя музики? (зазначте одну або декілька): а) інтерес до цієї професії та бажання виховувати дітей засобами музичного мистецтва; б) інтерес до світу музичного мистецтва; в) бажання вдосконалювати виконавські вміння й навички; г) бажання здобути будь-яку вищу освіту; д) порада батьків, вчителів, друзів, знайомих; д) прагнення самовдосконалення, самоствердження; е) бажання краще влаштуватися у житті; ж) ситуаційна необхідність (підготовка до вступу в консерваторію тощо).

Вибір певного варіанту відповіді оцінювався нами в балах (від 1 до 3) і засвідчував міру наявності чи відсутності інтересу до професії вчителя музики. Відповіді на запропоновані запитання оцінювалися наступним чином: 3 бали – варіанти а), а)+б); 2 бали – варіанти а)+б)+в), а)+б)+в)+д); 1 бал – варіанти г), д), е), ж), г)+ д)+ е)+ ж).

Отримані результати засвідчили, що 25,8% (високий рівень) від загальної кількості опитаних респондентів вибрали та здобувають у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування професію вчителя музики завдяки стійкого інтересу до неї та до світу музичного мистецтва, бажання навчати та виховувати дітей, завдяки прагнення стати високопрофесійним спеціалістом. 40% (середній рівень) студентів проявляли певний інтерес до роботи з дітьми, але крім того бажали у вищому навчальному закладі вдосконалити рівень своєї виконавської підготовки тощо. Разом з тим, 34,2% (низький рівень) респондентів не виявили достатнього інтересу до цієї професії. Свій вибір вони зумовили бажанням здобути будь-яку вищу освіту, порадами батьків, вчителів, друзів, знайомих, бажанням краще влаштуватися у житті, ситуаційною необхідністю тощо. Те, що серед цих студентів була переважна більшість випускників музичних училищ, свідчить про необхідність постійної профорієнтаційної роботи з метою

активізації зацікавленого відношення до професії вчителя музики.

Таким чином, за показником наявності інтересу до професії вчителя музики був зафіксований досить незадовільний результат. Отримана інформація засвідчила, що у більшості студентів, які навчаються на музично-педагогічних факультетах, немає стійкого інтересу до професії вчителя музики, на жаль, не всі вони мають бажання в майбутньому працювати з дітьми.

З метою з'ясування ступеню розуміння студентами сутності інтерпретаційних умінь у процесі концертмейстерської підготовки (без чого, на нашу думку, неможливе усвідомлення майбутніми вчителями музики практично-професійної необхідності їх набуття) нами було проведено анкетування, яке складалося з таких запитань: 1) Що таке виконавська інтерпретація? 2) Застосування яких різновидів виконавської діяльності необхідне вчителю для проведення уроків музики? 3) Концертмейстерська діяльність вчителя на уроках музики повинна мати інтерпретаційний характер? 4) Які уміння необхідні вчителю музики для успішного здійснення інтерпретаційної концертмейстерської діяльності на уроках музики?

Відповіді респондентів розділилися на три групи. Першу групу (15% – високий рівень) склали ті роботи, в яких студенти вірно розкрили зміст поняття “виконавська інтерпретація”; перелічили основні різновиди виконавської діяльності, необхідні вчителю для проведення уроків музики (також і концертмейстерську діяльність); наголосили на об'єктивній зумовленості інтерпретаційної сутності концертмейстерської діяльності вчителя на уроках музики; конкретизували більшість необхідних учителю музики умінь для успішного здійснення інтерпретаційної концертмейстерської діяльності на уроках музики.

Другу групу (48,3% – середній рівень) склали роботи з правильними, але дещо неповними відповідями. В цих анкетах студенти дали поверхове визначення поняття “виконавська інтерпретація”; перелічили лише декілька різновидів виконавської діяльності, необхідних вчителю для проведення уроків музики (не завжди згадували концертмейстерську діяльність); не впевнені в об'єктивній зумовленості інтерпретаційної сутності концертмейстерської діяльності вчителя на уроках музики; надали неповний перелік умінь, що необхідні для успішного здійснення інтерпретаційної концертмейстерської діяльності на уроках музики.

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ: ДОСВІД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

До третьої групи (36,7% – низький рівень) ми віднесли роботи з помилковими відповідями, а також анкети, в яких бракувало відповідей на запропоновані запитання.

Отримані результати анкетування засвідчили недостатній рівень розуміння студентами сутності інтерпретаційних умінь у процесі концертмейстерської підготовки. Цей факт актуалізує необхідність озброєння майбутніх учителів музики комплексом таких теоретичних знань, які б забезпечували високий рівень усвідомлення сутності досліджуваних умінь.

З ціллю діагностування усвідомлення студентами практично-професійної необхідності набуття досліджуваних умінь та наявності бажання їх набуття було проведено стандартне інтерв'ю. Опитуваним ставились такі запитання: чи вважаєте Ви важливим для вчителя музики володіти інтерпретаційними концертмейстерськими вміннями, зокрема здійснювати педагогічно спрямований виконавський аналіз музично-ансамблевих творів для дітей; використовувати мистецько-професійний тезаурус; здійснювати вербальне повідомлення; встановлювати й підтримувати зворотній зв'язок у спілкуванні; здійснювати музично-виконавський показ; забезпечувати виконавський ансамбль з хором-класом, вокальним ансамблем, солістом; читати з аркуша та транспонувати; перетворювати фактуру супроводу (поєднувати акомпанемент із сольною партією або хоровою партитурою та спрощувати фактуру супроводу); добирати акомпанемент до мелодії шкільної пісні; чи відчуваєте Ви потребу набуття інтерпретаційних концертмейстерських умінь?

Аналіз отриманих результатів засвідчив, що 85% респондентів усвідомлюють практично-професійну необхідність набуття досліджуваних умінь та бажають їх набувати, 15% мають сумніви щодо необхідності набуття зазначених умінь, не відчувають потребу в їх оволодінні; разом з тим з'ясувалось, що більшість опитуваних вважають найбільш професійно значущими (із номенклатури інтерпретаційних концертмейстерських умінь) уміння виконавсько-технологічного блоку, не розуміючи важливості умінь, що забезпечують осмислення і освоєння художньо-змістовної сутності музичних ансамблевих творів для дітей та узгодження власної виконавської концепції зі шкільною дитячою аудиторією.

Водночас нас також цікавила думка викладачів музично-педагогічних факультетів та факультетів мистецтв з приводу ступеня готовності студентів до концертмейстерської роботи в школі. Результати опитування викладачів засвідчили, що

майже всі вони спостерігають велику кількість недоліків у стані сформованості інтерпретаційних концертмейстерських умінь студентів, визначають середній чи низький ступінь їх готовності до концертмейстерської роботи в школі.

Визначення ступеню сформованості вміння здійснювати педагогічно спрямований виконавський аналіз музично-ансамблевих творів для дітей проводилося під час індивідуальних занять з концертмейстерського класу та практикуму шкільного пісенного репертуару. Студентам пропонувалося надати письмову анотацію вокальному чи вокально-хоровому творові для дітей з метою виявлення їх здатності до глибинного осягнення значення і смислу музичного зразка (розкриття семантичної заданості засобів фіксації музичного змісту, здійснення первісної векторної спрямованості на способи та прийоми виконання музичного твору, тобто на “переведення” засобів відбиття у засоби ансамблево-майстерного втілення).

За даними експерименту анотації було розподілено на три групи. До першої були віднесені роботи низького рівня (38,3%): всім їм бракувало повноти осягнення значення і смислу музичного ансамблевого зразка; судження, що наводились, були досить примітивні, носили суто суб'єктивний характер (не ураховувались багаторівневі контекстуальні зв'язки музичного зразка); надавалась характеристика окремих засобів фіксації музичного змісту без урахування їх семантичної заданості; нівелювались взаємозв'язки фортепіанного супроводу з сольною партією та літературним текстом; бракувало проектування виконавсько-ансамблевих завдань та педагогічної проекції створеної інтерпретаторської концепції.

До другої групи були віднесені анотації середнього рівня (45%): в них простежувалося прагнення студентів ураховувати багаторівневі контекстуальні зв'язки музичного зразка; семантичну заданість засобів фіксації музичного змісту, здійснювати первісну векторну спрямованість на способи та прийоми виконавського втілення. Однак бракувало повноти аналізу взаємовідносин літературного та музичного текстів; проектування виконавсько-ансамблевих завдань у плані педагогічних впливів.

До третьої групи були віднесені анотації високого рівня (16,7%). В них простежувалася глибина осягнення художньо-образного змісту музично-ансамблевого зразка в плані урахування ближнього і дальнього контексту; семантичної

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ: ДОСВІД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

заданості засобів фіксації музичного змісту; музично-поетичного синтезу; виконавсько-ансамблевих завдань у плані педагогічних впливів.

Продуктивність зазначеного вище аналізу багато в чому зумовлюється і здатністю розпізнавання, диференціювання та декодування координат авторського тексту вокального чи вокально-хорового твору. Тому за допомогою методу компетентних оцінок нами було проведено виявлення ступеня осягнення авторського тексту зазначених творів та його об'єктивації у виконанні засобами відповідних виконавських прийомів. Експериментальне спостереження здійснювалось упродовж занять у концертмейстерському класі, на заняттях з практикуму шкільного пісенного репертуару та під час педагогічної практики. Об'єктом спостереження були інтерпретації творів, вивчених самостійно.

Для об'єктивності оцінювання нами була розроблена шкала оцінок, де розпізнавання, диференціювання та декодування змістовних компонентів різних текстових рівнів музично-ансамблевого твору, що потребують застосування відповідних засобів виконавської виразності (у нашому випадку і засобів ансамблево-виконавського узгодження), оцінювалась у такий спосіб: адекватна інтерпретація змістовних компонентів авторського рівня тексту оцінювалась в 1 бал, неадекватна – в 1 бал. Адекватна інтерпретація змістовних компонентів авторсько-виконавського рівня тексту оцінювалась в 2 бали, неадекватна – в 2 бали, відповідно – адекватність виконавсько-ансамблевому рівню тексту оцінювалась в 3 бали, а неадекватність – в 3 бали.

Аналіз отриманих результатів показав, що найдосконаліше респонденти декодують авторський рівень тексту. Проблемним виявилось дешифрування авторсько-виконавського рівня тексту, що відбилось в утрудненні декодування таких його компонентів як: темп, педалізація та артикуляція. Особливо проблемним виявилось опанування виконавсько-ансамблевого рівня тексту; переважна більшість студентів визнала утруднення в доборі засобів ансамблево-виконавського узгодження. З наведеного можна зробити висновок про низький ступінь спроможності студентів в осягненні авторського тексту музично-ансамблевих творів.

Визначення рівня теоретичної обізнаності майбутніх учителів музики в плані інформаційного забезпечення досліджуваних умінь проводилося за допомогою розробленого опитувальника. Респондентам було запропоновано письмово

визначити сутність понять, що входять до блоку визначених нами специфічно-фахових знань (знання специфіки інтерпретаційної концертмейстерської діяльності вчителів музики; знання основ вокального та хорового виконавства; знання засобів ансамблево-виконавського узгодження; форм розвитку супроводу; комунікативних моделей рольової взаємодії ансамблевих партій; принципів музичного відтворення поетичних текстів; типів фактурного викладу супроводу; специфіки читання з аркуша, транспонування музично-ансамблевих творів шкільного репертуару; принципів перетворення фактури супроводу цих творів; знання закономірностей фактурно-жанрового синтезу різновидів супроводу творів пісенного жанру).

На жаль, отримані результати засвідчили, що майбутні вчителі музики недостатньо обізнані у питаннях специфіки інтерпретаційної концертмейстерської діяльності на уроках музики; переважна більшість з них має викривлене уявлення про цей процес, пов'язуючи його лише з акомпануванням співу хору-класу, читанням з аркушу, транспонуванням. Особливо проблемними для студентів були запитання, що торкались музично-ансамблевої специфіки. Так, бракувало відповідей стосовно знання комунікативних моделей рольової взаємодії ансамблевих партій, принципів музичного відтворення поетичних текстів, засобів ансамблево-виконавського узгодження, форм розвитку супроводу, закономірностей фактурно-жанрового синтезу різновидів супроводу творів пісенного жанру. Невелика кількість респондентів намагалась визначити засоби виконавської виразності, притаманні ансамблевому музикуванню (ритмічний, артикуляційний ансамбль, динамічні співвідношення, однакова пульсація тощо), різновиди фактурного викладу супроводу (надавали неповний перелік), принципи перетворення фактури супроводу.

В результаті обробки отриманих даних було виявлено: найбільш неповних, помилкових відповідей (82), що становило 68,3% опитаних; дещо неповних – (36), що відбивало 30%; найбільш вірних – (14), що становило 11,7% опитаних студентів.

За узагальненими результатами проведеного дослідження, студентів було розподілено за рівнями вираження когнітивно-мотиваційного критерію. До першої групи (низький рівень – 44,2%) було віднесено тих майбутніх учителів музики, які не мають сформованого інтересу до професії вчителя музики, у них недостатній рівень розуміння сутності інтерпретаційних умінь, вони

СТАН СФОРМОВАНOSTI ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ: ДОСВІД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

мають сумніви щодо необхідності набуття зазначених умінь, не відчують потребу в їх оволодінні; виявляють низький ступінь спроможності здійснювати педагогічно спрямований виконавський аналіз музично-ансамблевих творів для дітей; у них дуже низький рівень наявності знаневого фонду. Другу групу (середній рівень – 46,7%) становили студенти з відносно вираженим інтересом до професії вчителя музики, з не зовсім вірним розумінням сутності інтерпретаційних умінь, з певною потребою в їх оволодінні, з виявленим прагненням до глибинного осягнення смислу музично-ансамблевих творів для дітей, із середнім рівнем наявності знаневого фонду. Третю групу (високий рівень – 9,1%) склали студенти, які мають яскраво виражений інтерес до професії вчителя музики та потребу в оволодінні досліджуваними вміннями, виявляють достатній рівень їх розуміння та спроможність здійснювати педагогічно спрямований виконавський аналіз музично-ансамблевих творів для дітей, високий рівень оперування мистецько-професійним тезаурусом.

Висновки. Таким чином, ретельний аналіз результатів проведеного експерименту дозволяє стверджувати, що проблема сформованості інтерпретаційних умінь у процесі

концертмейстерської підготовки є досить актуальною для майбутніх учителів музики, адже більшість респондентів пов'язують рівень сформованості досліджуваних умінь з ефективністю музичного виховання школярів. В той же час проведене діагностування свідчить, що стан сформованості когнітивно-мотиваційного критерію досліджуваних умінь не відповідає потребам сучасної школи. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки системи заходів, спрямованих на підвищення ефективності формування цього феномена.

1. Арчажнікова Л.Г. *Профессия – учитель музыки: Книга для учителя / Арчажнікова Л.Г.* – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.

2. Лобова О.В. *Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика: [Монографія] / Ольга Лобова.* – Суми: ВВП "Мрія" ТОВ, 2010. – 516 с.

3. Падалка Г.М. *Учитель, музика, діти / Галина Микитовна Падалка.* – К.: Муз. Україна, 1982. – 144 с.

4. Рудницька О.П. *Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник / Ольга Петрівна Рудницька.* – К.: Інтерпроф, 2002. – 270 с.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2011

Джерела мудрості

*“А пісня – це душа.
З усіх потреб потреба.
Лиш пісня в серці ширить межі неба.
На крилах сонця сяйво їй лиша.
Чим глибша пісня, тим ясніш душа”.*

Іван Драч
український поет

“Музика, коли вона досконала, приводить серце в такий самий стан, яке випробовуєш, насолоджуючись присутністю улюбленої істоти, тобто, що вона дає, поза сумнівом, найяскравіше щастя, яке тільки можливо на землі”.

Стендаль
французький письменник

